

Publikálás amerikai könyvtáros szakfolyóiratokban

Az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) 1982-es philadelphiai konferenciáján könyvtáros szaklapok szerkesztői, szerkesztő bizottsági tagjai, könyvtáros oktatók, szakírók és a publikálás problémái iránt érdeklődő könyvtárosok kerekasztal-megbeszélést tartottak. Megvitatották a szakfolyóiratokba való tanulmányírás céljával, minőségével, a szerkesztési és lektorálási folyamattal, a közlési lehetőségekkel, a szerkesztőségek és a szerzők kapcsolatával összefüggő kérdéseket. Az elhangzott észrevételek zöme a nem angolszász nyelvterületeken megjelenő könyvtáros folyóiratok szerkesztői, szerzői és olvasói számára is tanulságos.

A szakterület nem olyan, mint a természet- és alkalmazott tudományok, ahol a szerzők gyors publikálásra törekednek, hogy elismerést szerezzenek valamilyen új eredménynek. Gyakran a szakmai előremenetel teszi szükségessé az írást ("publikálj vagy pusztulj" – mondják néha ironikusan), a kényszer szülte tanulmányok azonban általában alacsony színvonalúak. A közlési vágy elég ritkán párosul olyan fontos vagy tartalmas mondanivalóval, amely bárkiben is vágyat ébreszt befogadására. A jó írások a szakmai problémák megoldása iránti aktív elkötelezettségből születnek, ha az vitakészséggel, a tévedés kockázatának vállalásával ötvöződik. A szerzők legyenek nyitottabbak a bírálatokra. Sokakat feszélyez az elkészült szövegek átdolgozása, nincsenek tisztában vele, hogy a legtökéletesebb tanulmányon is lehet javítani.

Az ún. kétszeresen vak lektorálási folyamatról – az elnevezés arra utal, hogy a szerző és a lektor nem ismeri egymást – megoszlottak a vélemények. Egyesek szerint biztosítja az írások igazságos elbírálását és védi a két fél szakmai kapcsolatrendszerét. Mások a névtelenségnél fontosabbnak ítélték a szerző munkásságának, érdeklődési területeinek alapos ismeretét. Veszé-

lyek származhatnak abból, ha a lektor nem elég kompetens, udvariaskodik vagy túl harcias. Az időben történő publikálást hátráltatja, ha a lektor hanyag vagy túlterhelt. A szakértőkből álló lektori bizottság hatékonyságáról a többség negatívan nyilatkozott. A közlésért való végső felelősséget a főszerkesztők vállaláról nem lehet levenni.

Általában hasznos, ha a tanulmányt a munkatársak körében kötetlenül megvitatják, mielőtt elküldik valamelyik lapnak. A kollégák azonban rendszerint kevésbé kritikusak, mint a névtelen lektor, aki elfogulatlanabban ítél.

Az Egyesült Államokban számos könyvtáros szakfolyóirat jelenik meg, így a szerzőknek – beleértve a kezdőket is – bőséges lehetőségük nyílik termékeik elhelyezésére. A versenyszellem egészséges. Inkább az a gond, hogy a korlátozott méretű "felvevőpiacot" telíti a gombamódra szaporodó, alacsony színvonalú periodikumok, melyek számát csökkenteni kellene.

A szerzők és a kiadók közti viszonyról szólva a szerkesztők kifejtették, hogy a leendő szerzőkkel való előzetes levelezés helyett szívesebben foglalkoznak kész kéziratokkal. A kézirat egyszerre több lapnak való elküldését elítélték. Ha ilyen eset kitudódik, sok helyütt automatikusan elutasítják az írást.

Az USA-ban a könyvtáros és informatikai szakirodalom kiadásának előmozdítására külön munkacsoport szerveződött az ALA-n belül, amely a tanulmányok betérjesztéséről, elbírálásáról, a szerzők és a kiadók viszonyáról és a szakirodalmi publikálás egyéb kérdéseiről irányelveket készül kiadni.

/LaBORIE, T.: Publishing in Library Journals = The Serials Librarian, 8. köt 3. sz. 1984. p. 55-61./

(Sz. Kis Csaba)

Könyvtárközi kölcsönzés Nagy-Britanniában

A könyvtárközi kölcsönzés rendszere az Egyesült Királyságban alapvetően különbözik minden más országtól a világon, amennyiben a kínálat sokkal nagyobb mértékben centralizált. A nemzeti könyvtár kölcsönzési részlege (British Lib-

rary Lending Division, a továbbiakban BLLD vagy LD) az ország összes könyvtárközi dokumentumkérésének több mint 75%-át maga veszi fel, és a kért tételek 70%-át saját állományából bocsátja az olvasók rendelkezésére.

A korábbi gyűjtemények integrálásával 1973-ban megteremtett British Library-n belül az LD-nek azt szabták feladatául – hogy az igényeket minél jobban megelőzve – beszeresse egyrészt a leggyakrabban keresett anyagokat, másrészt bizonyos mennyiségben olyan anyagokat, amelyek ugyan kevésbé keresettek, de beszerzésüket célszerű országosan koordinálni, és másutt nem hozzáférhető. Az előbbi kategóriához tartoznak a gyakran használt sorozatok, tárgyuaktól és nyelvüktől függetlenül, valamint az angol nyelvű ismeretközlő művek és szakkönyvek bizonyos színvonalon felül. A második kategóriába tartozik sok egyéb folyóirat, melynek tárgya és nyelve szintén sokféle lehet, különféle jelentések, hivatalos kiadványok, bizonyos kottatípusok, fordítások. Az LD gyűjteményének viszonylag kis hányada az igények igen magas százalékának kielégítését szolgálja, különösen a periodikumok esetében, ahol a kérések 80%-a mindössze 7600 folyóiratra irányul az 56 500 kurrens és 115 000 inkurrens cím közül. 1984 tavaszán a gyűjtemény 84 "polcfolyómérföldet" tett ki, ezenkívül 3 millió egységet mikroformátumban őriztek.

Egy ideig minden amerikai disszertációt is beszerettek a University Microfilm kiadásában, de az emelkedő árak és az alacsony igények miatt felhagytak vele. Az angol egyetemeken benyújtott disszertációkat azonban a teljesség igényével gyűjtik mikrofilmen továbbra is. Teljes körű a gyűjtés a brit hivatalos kiadványok, az ENSZ és specializált szervezetei, az Európai Közösség kiadványainak körében is. (1. táblázat).

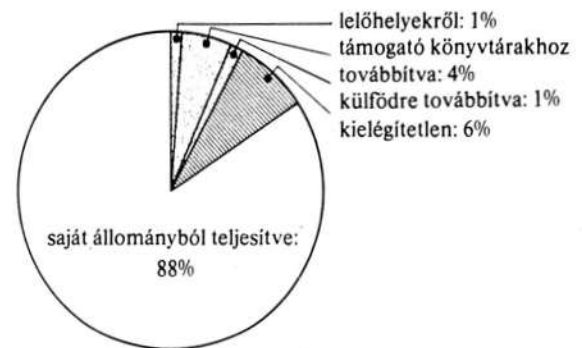
1. táblázat

A BLLD állománya és éves gyarapodása (1984)

	állomány	gyarapodás
sorozatok	172 000 fűlés	56 000 fűlés
monográfiák	2 498 000 kötet	53 000 kötet (adományok nélkül)
jelentések mikro- formátumban	2 515 000	105 000
disszertációk	390 500	5 500
kották	76 000	8 000
konferencia- anyagok	184 000	19 500
fordítások	495 000	11 000

A monografikus anyagot jóval nehezebb a potenciális igényeknek megfelelő teljességgel beszerezni, bár a szelekció e téren is alapos. Adományokból és más könyvtárak felajánlásaiból való válogatással az LD például gondoskodik róla, hogy "utolsó példányok" ne vesszenek el az

ország számára semmiből. De lehetetlen és gazdaságtalan is volna mindent megvásárolni. A könyvtár nem gyűjti szisztematikusan az idegen nyelvű monográfiákat, az alacsonyabb színvonalú angol nyelvű ismeretközlő műveket, a szépirodalmat, a zenekari és vokális művek kottáit, a térképeket és a nem hagyományos dokumentumokat. A legtöbb ilyen dokumentumtípusból az LD speciális lelőhelyjegyzéket állít fel, vagy tervez felállítani, integrálva az ország regionális könyvtárközi együttműködési rendszereinek lelőhelyjegyzékeit egységes fájlokba, amelyek az LD-ben hozzáférhető. Az intézmény így az általa ki nem elégített kéréseket továbbítani tudja a megfelelő helyre. A leginkább szolgáltatásképes nagy gyűjteményekből (többek közt ide tartozik a British Library-n kívül 4 másik könyvtár, mely teljes kötelepéldány-sorozatot kap) létrehozták az ún. "támogató könyvtárak" maroknyi csoportját. Ezek jelenleg több kérést elégítenek ki, mint a különféle lelőhelyjegyzékek alapján azonosított többszáz más gyűjtemény együttvéve (1. ábra).

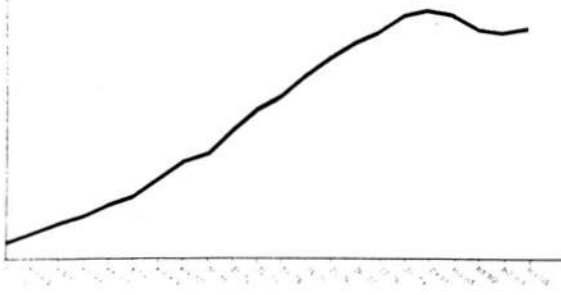

1. ábra A BLLD-hez beküldött kérések kielégítése (1984)

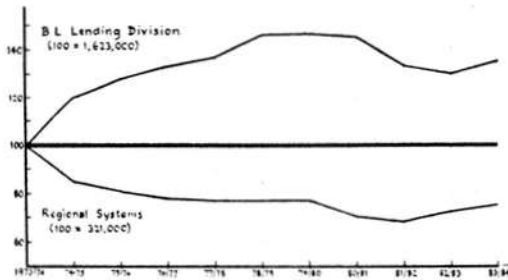
A rendszer iránt támasztott igények 1966 és 1980 között több mint négyszeresére nőttek. 1983-84-ben az LD 2 196 000 kérést kapott 5600 intézménytől. Ennek az igénynek nagy része azelőtt rejtve maradt a korábbi rendszer fogyatékoságai miatt (2. ábra). Külföldről 576 000 kérés érkezett. Becslések szerint a világ nemzetközi kölcsönzési és fénymásolat-szolgáltatási forgalmának 50-70%-át a LD bonyolítja le.

Az LD hatékonyságát mutatja, hogy habár az országban jól működő könyvtárközi együttműködési rendszerek is foglalkoznak könyvtárközi kölcsönzéssel, ezek ilyen jellegű tevékenysége az utóbbi 10 évben mintegy 25-30%-kal visszaesett, míg az LD-é 30-40%-kal nőtt (3. ábra).

kapott kérés
(1000 db)

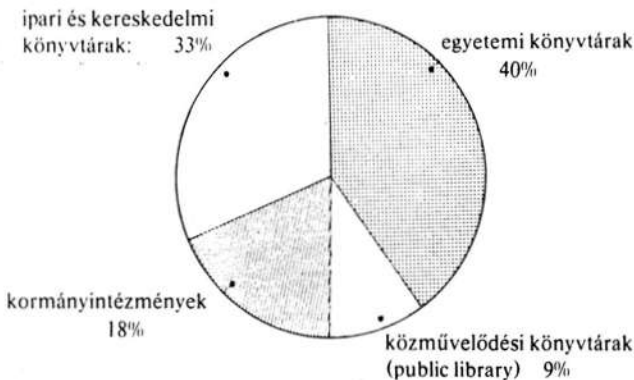

2. ábra A BLLD és elődjei iránt támasztott könyvtárközi kölcsönzési igények 1962-63 és 1983-84 között

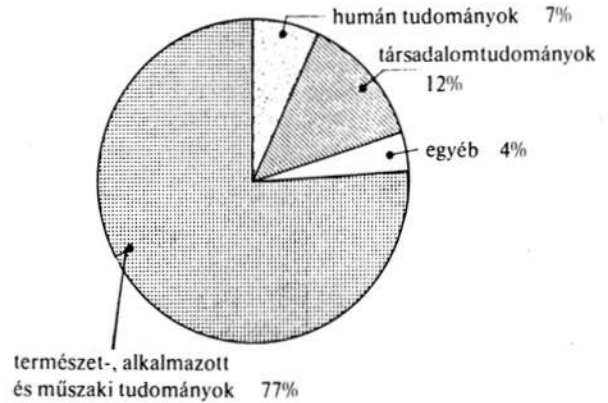
3. ábra A BLLD és a regionális együttműködési rendszerek iránt támasztott könyvtárközi kölcsönzési igények trendje

A kérések legnagyobb része egyetemi és tudományos könyvtáraktól érkezik az LD-hez, a közművelődési könyvtárak általában nagyobb mértékben támaszkodnak az említett regionális munkamegosztásra (4. ábra).

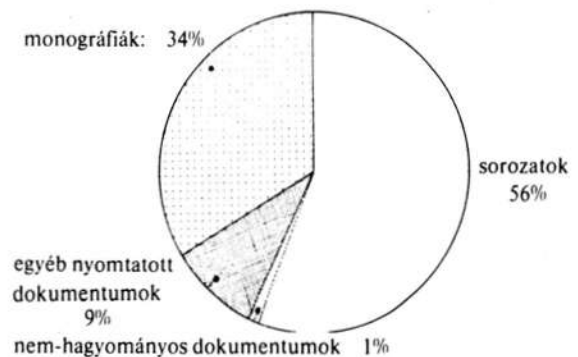
4. ábra A BLLD-hez eljuttatott könyvtárközi kölcsönzési kérések megoszlása könyvtártípusok szerint (1984)

A keresett művek 3/4 része tudományos és műszaki irodalom, a társadalom- és humán tudományok aránya a 20%-ot sem éri el (5. ábra). Ez megfelel a publikált kutatási eredmények, illetve általában a kutatások szakterület szerinti megoszlásának.

5. ábra A BLLD-től igényelt dokumentumok szakterület szerinti megoszlása (1984)

Az igények 72%-a sorozatra, 19%-a monográfiákra irányul, ami egyúttal jelzi a BLLD állományának sajátos profilját, az országos adatok ugyanis ettől különböznek (56, illetve 34%, 6. ábra).

6. ábra A könyvtárközi kölcsönzés keretében igényelt dokumentumtípusok megoszlása Nagy-Britanniában (1977)

Minden dokumentumot pénzért megvásárolható szabványosított űrlapon kell igényelni, melynek ára fedezi a dokumentumszolgáltatás közvetlen, átlagos költségeit (a BLLD-ben ez 1984-ben 2 font volt). A BLLD a támogató könyvtáraknak megtéríti saját költségeiket, amelyek természetesen magasabbak. Az űrlapot a regionális rendszerek az egymás közti forgalomban

is használják, így az a könyvtárközi kölcsönzés egyfajta "váltópénzévé" lépett elő.

A legtöbb igénylés postán érkezik, de mintegy negyedrésze telexen vagy közvetlenül terminálok révén. A "sürgős akció szolgáltatás" keretében telefonon vesznek fel kéréseket, rövid időn belül megadják a pozitív vagy negatív választ, és ha a kért mű benn van, még aznap postára adják (ezért természetesen pótdíjat számítanak fel). Cikkmásolatokat távmásolási eljárással még gyorsabban lehet majd küldeni.

A gépesítési program keretében egyebek között géppel olvasható formátumban rögzítik az 1908 utáni impresszummal beszerzett monográfiák bibliográfiai leírásait, melyek 1985 elejétől nyilvánosan hozzáférhetők. Ezt a munkát kiterjesztik a könyvek központi katalógusának (UCB) más könyvtárakban meglévő tétéleire is. A központi katalógust, amely hagyományos formában természetesen a régebbi és az idegen nyelvű anyagot is tartalmazza, az LD tartja fenn. A dokumentumok elektronikus formában való tárolásának lehetőségeit — amely új korszakot nyitna — kiadói konzorciumokkal együtt évek óta folyamatosan tanulmányozzák. E téren talán már a közeljövőben megindulnak meghatározott periódikumokra kiterjedő kísérletek.

A regionális rendszerek

Nagy-Britanniában 9 regionális könyvtárközi együttműködési rendszer épült ki (6 Angliában, egy-egy Skóciában, Wales-ben és Észak-Írországon, illetve az utóbbi Írországra is kiterjed). A régiókban évente kb. egymillió könyvtárközi kérést regisztrálnak, ennek azonban 60%-a a BLLD-hez fut be, csak 22%-át elégítik ki a régiókon belül és 11%-át más (vagy más régióhoz tartozó) könyvtárak. Ennek egyik oka az LD gyorsasága: egy felmérés szerint egy héten belül a kérések 70%-át teljesítik, míg a regionális irodák csak 29%-át, a régió kívüli más könyvtárak, melyektől természetesen közvetlenül is lehet igényelni, ha a lelőhelyet tisztázták, 50%-át. A régiókban általában nincs könyvtárközi kölcsönzés céljára elkülönített, központosított dokumentumanyag, irodák a számítógépes ISBN-jegyzékeik révén csupán a "kapcsolótábla" szerepét játsszák. Az együttműködési rendszerek számítógépes közös katalógusait, illetve kiegészítéseiket, rendszeresen kiadják mikrofilmlapon.

Gyakorlatilag az összes közművelődési könyvtár (public library) és igen sok egyetemi és tudományos könyvtár tagja valamelyik regionális rendszernek, amely mindig az első állomás, ha valamely dokumentumot a helyi állományból nem tudnak rendelkezésre bocsátani.

A BLLD és a régiók együttműködése kérdéseinek tanulmányozásával, tevékenységük koordinálásával egy bizottság foglalkozik (National Committee on Regional Library Cooperation), amely megállapította, hogy a régiók és a BLLD kölcsönösen kiegészítik egymást, ugyanis könyvtárközi kölcsönzési tevékenységük jórészt más típusú anyagokra összpontosul. A régiók fő területe pl. a szépirodalom és a nem hagyományos dokumentumok, amivel a BLLD nem foglalkozik. Az egyetlen nagyobb átfedési terület a viszonylag friss, angol nyelvű monográfiáké, ezek azonban annyira keresettek, hogy az igények kielégítéséhez mindkét rendszerre szükség van. Az igények csökkenése után a BLLD garantálja, hogy marad hozzáférhető példány, míg az elnyűtt és már nem keresett köteteket a régiókban kiselejtezik.

A könyvtárközi kölcsönzés centralizálása és a kooperatív, számítógépes katalogizálás csökkentette a korábban divatos, sokféle központi címjegyzék jelentőségét, aminek feltételezhetően sok könyvtár örül, mert csökken a jelentési kötelezettség. A nagy hagyományú országos periódikum jegyzéket (Union Catalogue of Periodicals) például a közelmúltban megszüntették, mert fenntartása túl költségesnek bizonyult, nem állt arányban a haszonnal. Szerepét újabban a nemzeti könyvtár periódikum jegyzéke tölti be (Serials in the British Library) mint a brit könyvtárak kurrens tájékoztató, szelekciós és katalizáló segédeszköze a folyóiratbeszerzésben. Ebbe beépítik 18 más nagy gyűjtemény periódikum anyagát is, melyet gazdag állományuk és földrajzi fekvésük alapján választottak ki, viszonylag egyenletes megoszlásban, arra az esetre, ha az olvasó nemcsak másolatokat kérne, hanem a hozzá legközelebb eső könyvtárban helyben szeretne tanulmányozni folyóiratokat.

/LINE, M. B. : Interlibrary Lending in the United Kingdom. = IATUL Proceedings, 16. köt. 1984./

(Sz. Kis Csaba)